

activities of self-organizations. Highlight typology provisions of local committees, warranties activities of self-organizations, the types of its own and delegated powers of self-organizations and their functions. The changes to the current legislation of the BSP in Ukraine and distribution of all plurality authority self-organizations by type of activity and influence on the setup, rule-making, control and law enforcement.

Key words: local government, powers and functions of bodies of self-organization of the population.

Отримано 17.09.2013

УДК 342.71

М. І. СУРЖИНСЬКИЙ

Максим Ігорович Суржинський, кандидат юридичних наук, молодший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ПОНЯТТЯ ГРОМАДЯНСТВА ТА КОНСТИТУЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЙОГО ОСНОВНИХ ЗАСАД У ПОСТРАДЯНСЬКИХ ДЕРЖАВАХ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ)

Однією із провідних тенденцій розвитку сучасного конституційного права є посилення інтеграційних процесів, що спонукає до порівняльно-правових досліджень взаємовідносин між державою і особою. Сюди належать і питання громадянства. Це зумовлено тим, що сфера взаємовідносин «особа – держава» завжди займає центральне місце серед всіх інших правових питань, урегулювання яких значною мірою впливає на інші сфери державно-суспільного життя.

Тому сьогодні в період зближення правових систем держав, як ніколи, назріла проблема систематичного і комплексного дослідження питань громадянства різних держав. У процесі дослідження цієї проблеми науковий інтерес викликає і досвід пострадянських держав. Проте у сучасній вітчизняній науці конституційного права відсутні спеціальні дослідження з такої проблематики. Окремі проблеми інституту громадянства пострадянських держав знайшли своє відображення в працях Л. М. Альбертіні, О. В. Журавки, О. С. Лотюк, Ю. М. Тодики, І. А. Толкачової, В. М. Шаповала, К. Л. Шкумбатюк та ін. На висвітлення окремих аспектів інституту громадянства пострадянських держав у сучасній зарубіжній науці спрямовані дослідження М. В. Варлен-Бевз, О. О. Кутафіна, Е. А. Нечай, Є. С. Смірної та ін.

У пропонованій статті спробуємо розкрити деякі загальнотеоретичні аспекти інституту громадянства пострадянських держав, провести порівняльний аналіз, виявити їх спільні та відмінні риси.

Насамперед, звернемося до визначень поняття «громадянство», які містяться в законах про громадянство, прийнятих у пострадянських державах. Практично всі вони фіксують визначення громадянства. Виняток становлять закони про громадянство Литви та Естонії.

Враховуючи, що кожний із законів про громадянство колишніх союзних республік у складі СРСР, має власну структуру, статті про визначення громадянства у більшості випадків включені до розділів «Загальні положення», в деяких випадках – до Преамбули (Киргизстан¹, Росія², Таджикистан³) або до частини закону, яка має назву «Зміст» в Республіці Казахстан⁴.

Аналіз змісту вказаних статей законів дає підстави дійти висновку, що у формулюваннях категорії «громадянство» пострадянських держав спостерігаються розбіжності. Так, згідно ст. 1 Закону України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 р. громадянство України – це правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах і обов'язках⁵. Виходячи з цього, складовими змісту громадянства слід вважати: 1) особу; 2) державу; 3) правовий зв'язок між особою та державою; 4) взаємні права, обов'язки особи та держави. Близькі за змістом положення можна знайти в чинних законах про громадянство Республіки Білорусь (ст. 1)⁶, Латвії (ст. 1)⁷, Російської Федерації (ст. 3), Таджикистану (Преамбула). При цьому додається, що правовий зв'язок між особою та державою є стійким. А в Республіці Білорусь, Російській Федерації та Таджикистані до складових змісту громадянства віднесено й відповідальність. До того ж у законах Білорусі та Таджикистану фіксується, що відповідальність базується на визнанні та повазі до гідності, основних прав і обов'язків людини.

Оцінюючи формулу «стійкий правовий зв'язок», відомий російський учений С. А. Авак'ян наголошує на її усталеності в теорії конституційного права. На його думку, дана формула доводить, що громадянство існує постійно, воно не зазнає автоматичного впливу різних зовнішніх чинників, а обов'язково передбачає кроки кожної зі сторін – особи та держави – для його набуття чи зміни. Всі відносини, які виникають у зв'язку з громадянством, підкреслює вчений, є правовідносинами й мають за основу ту чи іншу норму законодавства. Жодних змін стану громадянства за «фактичною домовленістю» між фізичними особами або між

ними й державними органами бути не може. У кожному конкретному випадку необхідні офіційні дії сторін та офіційні рішення. Лише на цій основі один правовий стан змінюється іншим⁸.

Громадянство як правовий зв'язок є не тільки стійким, а й необмеженим у часі й просторі. Ці ознаки, на думку В. С. Шевцова, яку ми поділяємо, істотно відрізняють громадянство від тих специфічних правових зв'язків, у яких перебувають іноземці та особи без громадянства з державою свого місцезнаходження⁹.

Отже, громадянство – це правовий, а не фактичний зв'язок.

Нерідко у законах про громадянство держав, що утворилися на теренах колишнього СРСР, громадянство визначено як постійний або стійкий політико-правовий зв'язок між особою та державою (Киргизстан – Преамбула, Молдова – ст. 1¹⁰, Узбекистан – ст. 1). Термін політико-правовий зв'язок використовується також у Законі Грузії «Про громадянство Грузії»¹¹.

На нашу думку, таке визначення поняття громадянства не можна визнати достатньо обґрунтованим, оскільки це дає змогу вважати, що порушення особою політичного зв'язку з державою є підставою припинення її громадянства. Нагадаємо, що в колишньому СРСР громадянство було не стільки правовим, скільки політико-правовим зв'язком. А порушення громадянином політичного зв'язку з радянською державою тягло за собою позбавлення цієї особи громадянства. Водночас громадянство як цілісне явище є політичною категорією. Адже кожна держава – це організація політичної влади, а оскільки громадянство безпосередньо пов'язане з державою, то і йому притаманний політичний аспект, але він не входить до його правового змісту.

Використання терміну «політико-правовий зв'язок» у дефініції «громадянство» законодавцем пострадянських держав, на нашу думку, зроблено не з якоюсь заздалегідь заданою метою, а швидше за все в межах сприйняття норм Рекомендаційного законодавчого акту «Про узгоджені принципи регулювання громадянства», схваленого Міжпарламентською Асамблеєю держав-учасниць СНД 29 жовтня 1992 р. У ньому, зокрема, рекомендується для «запозичення» поняття громадянства наступне формування: стійкий політико-правовий зв'язок особи з державою, що виражає сукупність їх взаємних прав та обов'язків. І далі: громадянство як невід'ємний атрибут державного суверенітету¹². Подібне визначення, за словами А. В. Міцкевича, можна вважати прийнятним за змістом. Воно, безперечно, продовжує вчений краще відтворює демократичний зміст відносин людини і держави, ніж стара формула «належність особи до держави»¹³.

І нарешті, згідно із Законом Туркменістану «Про громадянство Туркменістану» від 30 вересня 1992 р. громадянство, будучи невід'ємним атрибутом державного суверенітету, поєднує належність особи до держави та стійкий правовий зв'язок між ними (ст. 1)¹⁴. Така дефініція має розглядатися як компромісна, що поєднує в собі старий і новий підходи до визначення громадянства. Тобто, в Законі «Про громадянство Туркменістану» хоча і в дещо модифікованому вигляді збережений підхід до громадянства як належність особи до держави.

Визнання громадянства як належність особи до держави виявляється в поширенні на відповідну особу законів держави, які гарантують їй певні права та накладають на неї певні обов'язки, або в поширенні на особу суверенної влади держави. Іноді в радянській юридичній науці громадянство визначалося як політична належність особи до держави головним чином для розмежування соціалістичного громадянства від громадянства капіталістичних держав¹⁵.

Слід зазначити, що формулювання «належність особи до держави» було сприйнято й у пострадянській юридичній науці. Втім більшість учених-правознавців не підтримує вищенаведену точку зору щодо поняття громадянства. Так, на думку О. Г. Брянцева, у визначенні громадянства як «належності» досить виразно помітний патерналізм, і воно виходить з примату держави над особою, де належність є лише першоосновою, а громадянство – лише наслідком¹⁶. Водночас деякі правознавці наводять аргументи на користь визначення громадянства насамперед як належності особи до держави. Серед них – належність дає змогу розмежувати розподіл населення між різними державами¹⁷.

На нашу думку, така ознака, як належність особи до держави, притаманна громадянству. Адже термін «належність» означає не примат держави над людиною, поглинання особи державою, а лише «складову частину чогось»¹⁸. Саме в такому розумінні цей термін, на думку А. А. Головка, можна вживати щодо особи, яка через належність до держави входить до складу його громадян, тобто до складу народу¹⁹. У цьому контексті суверенітет держави виявляється в тому, що вона самостійно за допомогою правових норм визначає коло своїх громадян. Водночас, як слушно стверджує В. Я. Бойцов, обмежуючись при характеристиці громадянства лише вказівкою на ознаку належності особи до держави, ми не відтворюємо активної ролі громадян в управлінні справами держави, у здійсненні державної влади²⁰. Саме громадянство як належність особи до держави є найпростішим його визначенням. Адже громадянство є багатоаспектною категорією, яка охоплює широке коло явищ, зокрема: належність особи до держави, правовий зв'язок між особою та державою. Всі ці прояви громадянства взаємопов'язані та відображають його окремі ознаки.

Отже, наведені приклади свідчать про те, що в законодавстві пострадянських держав не має єдиного варіанту розв'язання даної проблеми, а зазначеним спільним моментом властиві свої особливості. Разом з тим, не викликає сумніву те, що дефініція «громадянство» в законодавстві має відповідати вимогам чіткості, визначеності, повноти та однозначності з урахуванням основних принципів положень в галузі громадянства. Проте вона не може та й не повинна бути всеохоплюючою, фіксувати всі найдрібніші нюанси поняття громадянства. Адже надмірно деталізована дефініція може бути небажаною.

Основні принципи положення в галузі громадянства на сьогодні містяться в конституціях пострадянських держав, характерною рисою яких є розширення обсягу конституційної регламентації питань гро-

мадянства. Значною мірою це зумовлено не тільки потребою закріплення ознак державного суверенітету, але й якісними змінами статусу колишніх союзних республік у складі СРСР, а саме: здобуттям ними реальної незалежності, в тому числі і в міжнародних відносинах.

Посилення уваги до питань громадянства в конституціях пострадянських держав проявилось вже в їх структурі і порядку розміщення норм про громадянство в їх тексті. У цьому плані показовим є закріплення конституційних норм про громадянство в першому розділі (главі), присвяченому основам конституційного ладу (Білорусь²¹, Вірменія²², Росія²³, Туркменістан²⁴), або в другому розділі (главі) про права, свободи та обов'язки людини і громадянина (Азербайджан²⁵, Естонія²⁶, Молдова²⁷, Таджикистан²⁸). В Україні конституційні норми, що безпосередньо закріплюють основні принципові положення в галузі громадянства, крім розділу I, що має назву «Загальні засади», містяться також у розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». Так в «Загальних засадах» Конституції (ст. 4) встановлено, що в Україні існує єдине громадянство України визначається законом. Тим самим підкреслюється важливість регулювання законом суспільних відносин у галузі громадянства для кожної людини, суспільства і держави, оскільки закони мають вищу юридичну силу в системі нормативно-правових актів.

Дещо іншу назву глави, де закріплені основні принципові положення в галузі громадянства, має Конституція Литовської Республіки²⁹. Це – «Литовська держава» (Глава I). При відсутності на конституційному рівні визначення поняття громадянства можна стверджувати, виходячи з назви глави, що у Литві сприйнято визначення громадянства як належність особи до держави.

Звертає на себе увагу і те, що питання громадянства в окремих конституціях сформульовані у вигляді одного з її розділів (глав). Це, зокрема, глава IV «Громадянство» Конституції Республіки Узбекистан³⁰. У ній, наприклад, зафіксовано єдине громадянство, рівність громадянства незалежно від підстав його отримання, встановлення підстав та порядку набуття і втрати громадянства законом, гарантування правового захисту і заступництва своїм громадянам як на території Республіки Узбекистан, так і за її межами. Іноді в основних законах термін «громадянство» винесено в назву глави. Так, глава II Конституції Грузії називається «Громадянство Грузії. Основні права і свободи людини»³¹, глава третя Конституції Киргизстану – «Громадянство. Права та обов'язки громадянина»³². Привертає увагу і той факт, що в главі II Конституції Грузії зафіксовані підстави набуття громадянства, які зведені в пункті першому ст. 12. Це – набуття громадянства Грузії за народженням та внаслідок натуралізації.

Слід відзначити, що у більшості випадків конституції колишніх союзних республік у складі СРСР не закріплюють підстав набуття громадянства. Вони встановлюються законом. Виняток становить не лише Конституція Грузії, але й конституції Естонії та Литви. При цьому підстави набуття громадянства в них визначені по-різному. У Литві до таких підстав на конституційному рівні належать: набуття громадянства за народженням та за інших підстав, передбачених законом (ст. 12). В Естонії – право кожної дитини на набуття громадянства за народженням, один із батьків якої є громадянином Естонії, та поновлення у громадянстві кожного, хто втратив громадянство Естонії до свого повноліття (ст. 8).

Щодо статей, то у переважній більшості конституцій пострадянських держав, вони назв не мають. Проте існують винятки, за якими статті мають назви. Це – основні закони Азербайджану та Молдови. Так, у Азербайджані Конституція містить статті, які мають заголовки «Право на громадянство» (ст. 52) та «Гарантія права на громадянство» (ст. 53), у Молдові – «Громадянство Республіки Молдова» (ст. 17) та «Обмеження громадянства і захист громадян» (ст. 18). З позиції оцінки значущості назв даних статей найважливішим є те, що вони слугують тлумаченню конкретних положень у галузі громадянства Азербайджану та Молдови. Наприклад, у статті «Гарантія права на громадянство» Конституції Азербайджану констатовано, що громадянин Азербайджанської Республіки ні за яких обставин не може бути позбавлений громадянства Азербайджанської Республіки та не може бути вигнаний за межі Азербайджану або виданий іноземній державі. І далі: Азербайджанська Республіка гарантує правовий захист та піклування громадянам Азербайджанської Республіки, які тимчасово або постійно проживають за її межами.

Необхідно відзначити, що в низці конституцій держав- правонаступниць СРСР встановлено перелік категорій осіб, які визнаються їх громадянами. Так, в ст. 15 Конституції Таджикистану зазначається, що громадянином Таджикистану вважається особа, яка на день прийняття Конституції є громадянином Республіки Таджикистан. Дещо інше формулювання щодо визнання кола осіб, які є громадянами Азербайджанської Республіки, закріплено в її основному законі (ст. 52). Тут йдеться про осіб, що народилися на території Азербайджанської Республіки або від громадян Азербайджанської Республіки, та про осіб, одним з батьків яких є громадянин Азербайджанської Республіки. Різні підходи щодо констатації наявності громадянства в конституціях Азербайджану та Таджикистану зумовлені тим, що кожна держава, виходячи з принципу державного суверенітету, має право самостійно визначати, хто є її громадянином. Це положення закріплене в ст. 3 Європейської Конвенції про громадянство 1997 р.³³ Водночас не може бути абсолютної свободи в питаннях регулювання громадянства державою, оскільки кожна держава могла б визнавати всіх осіб своїми громадянами, і громадянство втратило б свою сутність. Варто також наголосити, що питання пов'язані з визнанням громадянства (належністю), як правило, в колишніх радянських республіках вирішується самостійно не в рамках конституції, а законом про громадянство.

Звертає на себе увагу і те, що в конституціях окремих пострадянських держав для осіб корінного етносу встановлено спрощений порядок прийняття до громадянства. Так, ч. 3 ст. 50 Конституції Киргизької

Республіки визначає: «Киргизи, що проживають за межами Киргизької Республіки, незалежно від наявності громадянства іншої держави, мають право набути громадянство Киргизької Республіки в спрощеному порядку». Близьке за змістом положення міститься в Конституції Вірменії: вірмени за національністю набувають громадянство Республіки Вірменія в спрощеному порядку (ст. 11.3). З одного боку, це є небажаним явищем, бо сприяє розвитку націоналізму в державі. З іншого боку, це можна розглядати як один із засобів захисту державою свого етносу. Щодо України, то її основний закон не тільки не вимагає надання привілеїв у набутті громадянства етнічним українцям, а в ч. 2 ст. 24 прямо забороняє надавати будь-які привілеї за ознакою етнічного походження. І нарешті, норми, які визначають спрощену натуралізацію в Україні, розпорочені по всій ст. 9 Закону «Про громадянство України», в якій йдеться і про загальний порядок натуралізації.

Основні закони пострадянських держав містять також положення, якими визначається повноваження президента в галузі громадянства. Разом з тим, тут існують відмінності щодо обсягу їх регламентації. Найбільш поширеним є конституційне положення – президент вирішує питання громадянства (Азербайджан – ст. 109, Казахстан – ст. 44, Молдова – ст. 88, Узбекистан – ст. 93, Російська Федерація – ст. 89). Такий зміст і обсяг конституційної регламентації повноважень президента в галузі громадянства є найвужчим порівняно з іншими пострадянськими державами. Більш високий рівень «розробленості» даного питання зафіксовано в Конституції Вірменії, де Президент Республіки у встановленому законом порядку вирішує питання, пов'язані з наданням громадянства Республіки Вірменія (ст. 55). Найбільш повно повноваження президента в галузі громадянства конституційовано в Республіці Білорусь (ст. 100) та Україні (ст. 106): президент приймає рішення (вирішує питання) щодо прийняття до громадянства та його припинення.

Таким чином, основні положення в галузі громадянства, які закріплені в конституціях пострадянських держав, як і визначення поняття громадянства в їх національних законах, мають не тільки спільні риси але й певну специфіку. Це зумовлено тим, що громадянство є однією з істотних ознак державного суверенітету, багатоаспектним характером інститут громадянства, національними традиціями, політичними новаціями, особливостями законодавчої техніки тощо. При цьому конституційні норми, що визначають основні засади громадянства пострадянських держав, є правоутворюючою основою існування та розвитку їх поточного законодавства у даній сфері. Але це тема іншої статті.

¹ Закон Кыргызской Республики «О гражданстве Кыргызской Республики» от 18 декабря 1993 г. / Ведомости Жогорку Кенеша Кыргызской Республики. – 1994. – № 1. – Ст. 1.

² Закон Российской Федерации «О гражданстве Российской Федерации» от 31 мая 2002 г. / Собрание законодательства Российской Федерации. – 2002. – № 22. – Ст. 2031.

³ Закон Республики Таджикистан «О гражданстве Республики Таджикистан» от 4 ноября 1995 г. // Ведомости Маджлиси Оли Республики Таджикистан. – 1995. – № 21. – Ст. 243.

⁴ Закон Республики Казахстан «О гражданстве Республики Казахстан» от 20 декабря 1991 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14303>

⁵ Закон України «Про громадянство України» від 8 жовтня 1991 г. / Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 50. – Ст. 701.

⁶ Закон Республики Беларусь «О гражданстве Республики Беларусь» от 1 августа 2002 г. // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. – 2002. – № 88. – 2/885.

⁷ Закон Латвийской Республики «О гражданстве» от 22 июля 1994 г. // Государственные акты Латвийской Республики. – 1994. – № 8. – Ст. 146.

⁸ *Авакьян С. А.* Гражданство Российской Федерации / Авакьян С. А. – М. : Российский юридический издательский дом, 1994. – 128 с. – С. 5–6.

⁹ *Шевцов В. С.* Гражданство в Советском Союзном государстве / Шевцов В. С. – М. : Юрид. лит., 1969. – 167 с. – С. 15.

¹⁰ Закон Республики Молдова «О гражданстве Республики Молдова» от 5 июня 1991 г. // Советская Молдова. – 1991. – Июль.

¹¹ Закон Республики Грузия «О гражданстве Грузии» от 25 марта 1993 г. // Ведомости Парламента Грузии. – 1993. – № 5. – Ст. 66.

¹² Рекомендательный законодательный акт «О согласованных принципах регулирования гражданства», одобренный Межпарламентской Ассамблеей государств-участников СНГ 29 октября 1992 г. / Информационный бюллетень. – 1993. – № 2. – С. 20–21.

¹³ *Мицкевич А. В.* Комментарий законодательства государств – участников СНГ о гражданстве / Мицкевич А. В. – М. : Юрид. лит., 1996. – 272 с. – С. 123.

¹⁴ Закон Туркменистана «О гражданстве Туркменистана» от 30 сентября 1992 г. / Ведомости Меджлиса Туркменистана. – 1992. – № 9. – Ст. 7.

¹⁵ *Баяки В.* Общее и особенное в правовом регулировании гражданства в европейских социалистических странах / В. Баяки // Советское государство и право. – 1976. – № 11. – С. 80–86. – С. 80–81.

¹⁶ *Брянцев О. Г.* Гражданство Российской Федерации : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Брянцев О. Г. – М., 1993. – 179 с. – С. 8–9.

¹⁷ Российское гражданство : [учеб. пособие для вузов / Под ред. В. Я. Кикотя, Н. М. Смородина]. – [2-е изд. перераб. и доп.]. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 352 с. – С. 82.

¹⁸ Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – Київ–Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. – 1428 с. – С. 568.

¹⁹ *Головка А. А.* Человек, личность, гражданин / Головка А. А. – Минск : Беларусь, 1982. – 80 с. – С. 19.

²⁰ *Бойцов В. Я.* К вопросу о понятии гражданства как государственно-правового отношения / В. Я. Бойцов // Сб. учен. трудов Свердловского юрид. ин-та. – Свердловск, 1969. – Вып. 9. – С. 18–26. – С. 18–26.

- ²¹ Конституція Республіки Білорусь від 15 березня 1994 р. // Конституції нових держав Європи та Азії / [упоряд. С. Головатий]. – К. : Українська Правнича Фундація; Вид-во «Право», 1996. – С. 87–119.
- ²² Конституція Республіки Вірменія від 05 липня 1995 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.parliament.am/parliament.php?id=constitution&lang=rus>
- ²³ Конституція Російської Федерації від 12 грудня 1993 р. // Конституції нових держав Європи та Азії / [упоряд. С. Головатий]. – К. : Українська Правнича Фундація. Вид-во «Право», 1996. – С. 405–443.
- ²⁴ Конституція Туркменістану от 26 сентября 2008 год [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://www.turkmenbusiness.org/node/127>
- ²⁵ Конституция Азербайджанской Республики от 12 ноября 1995 года [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.president.az/azerbaijan/constitution>
- ²⁶ Конституція Естонської Республіки від 28 червня 1992 р. // Конституції нових держав Європи та Азії / [упоряд. С. Головатий]. – К. : Українська Правнича Фундація; Вид-во «Право», 1996. – С. 1–39.
- ²⁷ Конституція Республіки Молдова від 29 червня 1994 р. // Конституції нових держав Європи та Азії / [упоряд. С. Головатий]. – К. : Українська Правнича Фундація. Вид-во «Право», 1996. – С. 191–233.
- ²⁸ Конституция Республики Таджикистан от 6 ноября 1994 года [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://mfa.tj/index.php?node=article&id=63>
- ²⁹ Конституція Литовської Республіки від 25 жовтня 1992 р. // Конституції нових держав Європи та Азії / [упоряд. С. Головатий]. – К. : Українська Правнича Фундація; Вид-во «Право», 1996. – С. 39–87.
- ³⁰ Конституция Республики Узбекистан від 8 грудня 1992 р. // Конституції нових держав Європи та Азії / [упоряд. С. Головатий]. – К. : Українська Правнича Фундація; Вид-во «Право», 1996. – С. 341–369.
- ³¹ Конституция Республики Грузия от 24 августа 1995 г. // Свободная Грузия. – 1995. – 7 ноября.
- ³² Конституция Кыргызской Республики от 27 июня 2010 года [Электронный ресурс]. – Режим доступу : http://www.gov.kg/?page_id=263
- ³³ Закон України «Про ратифікацію Європейської конвенції про громадянство» від 20 вересня 2006 р. / Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 45. – Ст. 437.

Резюме

Суржинський М. І. Поняття громадянства та конституційне регулювання його основних засад у пострадянських державах (порівняльний аналіз).

У статті здійснюється порівняльно-правовий аналіз визначень поняття громадянства, які містяться в законах про громадянство пострадянських держав. Аналізуються наявні в них визначення поняття громадянства, розкриваються їх розбіжності. При цьому акцентується увага на тому, що громадянство є багатоаспектною категорією. Проведено порівняльний аналіз конституційних норм пострадянських держав, що закріплюють основні засади в галузі громадянства. Виявлено їх спільні та відмінні риси. Зроблено висновок про розширення обсягу конституційної регламентації питань громадянства в державах, що утворилися на теренах СРСР.

Ключові слова: громадянство, закони про громадянство пострадянських держав, конституційні засади інституту громадянства.

Резюме

Суржинский М. И. Понятие гражданства и конституционное регулирование его основных положений в постсоветских государствах (сравнительный анализ).

В статье осуществляется сравнительно-правовой анализ определений понятия гражданства, содержащихся в законах о гражданстве постсоветских государств. Анализируются использующиеся определения понятия гражданства, раскрываются их отменные черты. При этом акцентируется внимание на том, что гражданство является многоаспектной категорией. Проведен сравнительный анализ конституционных норм постсоветских государств, закрепляющие основные принципы в области гражданства. Вывявлено их общие и отличительные черты. Сделан вывод о расширении объема конституционной регламентации вопросов гражданства в государствах, образовавшихся на территории СССР.

Ключевые слова: гражданство, законы о гражданстве постсоветских государств, конституционные принципы институт гражданства.

Summary

Surzhynskiy M. The concept of citizenship and the constitutional regulation of its key provisions in the post-Soviet countries (comparative analysis).

Comparative legal analysis of citizenship definitions contained in the laws on citizenship in post-Soviet countries is given in the article. Definition of citizenship is revealed. The focus is made on the fact that citizenship is multifaceted category. A comparative analysis of post-constitutional norms that reinforce the basic principles in the field of citizenship is performed. Revealed their common features. The conclusion is made on the expansion of constitutional regulation of citizenship in the countries formed on the territory of the USSR.

Key words: citizenship, nationality laws of post-Soviet countries, constitutional principles of citizenship.

Отримано 10.09.2013